

Kirke-Ordinantsens Historie.

En Undersøgelse

af

Biskop, Dr. C. T. Engelstoft.

VI. Kirke-Ordinantsens Udstedelse (Underskrifterne).

Da Arbeidet saaledes var færdigt, foretog Kongen det sidste Skridt til at føre Loven ind i Livet, idet han forelagde den for det danske Rigsraad. Det maa være skeet engang i August Maaned, formodentlig efter Kroningen, og Hensigten maatte nærmest være at forfare, om Rigsraadet fandt den egnet til at gøres til Lov for den Stand, som den umiddelbar vedkom, og om det erkjendte den for et Udtryk for den Ordning af Kirkesagerne, hvortil Rigsdagen 1536 havde bemyndiget Regjeringen. Det er nu hertil, at der rimeligiis maa have existeret et dansk Exemplar, som Kongens Cantsler, Johan Friis, har fremlagt for Rigsraadet, og som saa rimelig kunde have været udarbejdet af Kongens danske Secretair, Jesper Brochmand. Vi kjende det ikke; men maaskee er det rettede danske Udkast et Forarbejde dertil¹⁾; muligt er det iøvrigt ogsaa, at det kan have været den danske Oversættelse, som Peder Palladius forfattede²⁾; i saa Fald er Secretairens Forarbejde opgivet

¹⁾ Ovenfor, S. 20—21.

²⁾ Denne Oversættelse er først trykt 1539, men da den har til Titel: »En Ordinants hvorledes Kirketjenesten skal holdes udi Danmarks og Norges Riger og de Hertugdømmer til Slesvig og Holsteen MDXXXVII,« har man almindelig antaget, at den er forfattet 1537, skjønt dette ikke ligger i Ordene. Palladius kunde 1538 eller 1539 meget godt foretage sig at oversætte »Ordinantsen af 1537«.

og forblevet ubenyttet, da Palladius's er en ganske anden Oversættelse end det rettede Manuskripts. — Rigsraadet bifaldt Kongens geistlige Lov; det vil efter den Tids Forhold sige, at Rigsraadet fandt det rigtigt, at Kongen gjorde den til Lov, og det knyttede kun et Ønske af administrativ Natur dertil, nemlig at Præsterne maatte blive paamindede om, at de i Førstningen burde fare læmpelig med de Syndere, som for en Tid (eller for Tiden) skulde afholdes fra Sacramentet¹⁾. Og efter denne Billigelse udstedte Kongen i eget Navn alene Kirke-Ordinantsen som Lov, ved Kongebrevet (eller den saakaldte Fortale), som han underskrev den 2. September.

Over Kongens Retshjemmel og Meningen med denne Publication kaster mulig dette Kongebrev noget Lys. I Bugenhagens livlige og myndige Stil opkastes her efter den historiske Indledning det Spørgsmaal: »og hvem vilde ikke (som Rigsraadet) lade sig dette vel behage? thi her tracteres dog intet Andet end det rene og klare Evangelium, deslige Sacramenterne efter Christi egen Indstiftelse, Sang, Prædiken, Ungdommens Oplærelse . . . hvorledes Tjenere maa blive vel forsørgede, Skolerne holdes ved Magt, de Fattige have sin Røgt og Catechismen føres ind i alle Huse . . . Hvad af dette skulde kunne mishage? siig mig et Eneste, som ikke christne Mennesker af ganske Hjerte skulde ønske?« Altsaa — med andre Ord — denne Lov er i sig selv Beviis nok som det utvivlsomt Sande og Christelige. Udover dette Argument kommer Tankegangen ikke heller i den følgende lange Udvikling, der særlig siges at være Kongens Mening, om Ordinantsen, efter den Indsigt, som Guds Godhed havde forundt ham i Evangeliet. »Her er en dobbelt Ordinants: den ene er alene Guds, som naar vi ville, at Guds Ord, Loven og Evangeliet skal prædikes reent, Sacramenterne rettelig forvaltes, Børn oplæres

¹⁾ Kongens Ord i Fortalen. I den danske Oversættelse er »pro tempore« gjengivet: »med Tiden«, hvilket synes meningsløst.

til at blive i Christo, som ere døbte til ham, at der sørges for Kirkens og Skolernes Tjeneres Underhold og for de Fattige. Dette er ikke vor Ordinants, men derved efterleve vi vor Herre Christi Ordinants, som er vor eneste Lærer og Mester (Matth. 17, 5 og Joh. 10, 16) . . han bød at prædike Evangelium for al Skabningen og indstiftede Daaben og sin Nadvere, som han bød at forvaltes og modtages efter hans Indstiftelse og ikke anderledes. Mod Evangeliet og Christi Indstiftelse skal Ingen høres, ikke engang en Engel fra Himlen, som Paulus drister sig til at sige, og Christus siger, mine Faar kjende ikke de Fremmedes Røst, men flygte fra dem. Hvi vente vi da her som Daarer paa Kirkeforsamlinger, saa at vi imidlertid maatte kunne døe i vor Vantro og Ugudelighed? Concilier eller menneskelige Anordninger formaae Intet her imod Guds Anordning. Der-som Concilier fordømte Djævlens Lærdomme og anti-christelige Traditioner, ved hvilke vi hidtil have været besværede, og bød at prædike Evangeliet reent og at forvalte Sacramenterne efter Christi Indstiftelse og den apostoliske Lære, som nu vi gjøre i dette vort Concilium og Ordinants, saa vare de, som ikke antog dem, ugudelige og ikke Christne. Men Saadant have vi alt længe forgjæves ventet paa. Men, sige de, Evangeliet forbyde vi ikke, men I burde afvente vor Dom om Eders Lære, om den er det sande Evangelium. Vi svare: vi bryde os ikke om, at de spille med Ord og bagvadske os. Hos os er det sande Evangelium«, — og nu stilles Retfærdiggjørelsen af Troen imod de mange catholske Vildfarelser og fortjenstlige Gjerninger. Efterat derpaa de Evangeliskes rette og sande Gudstjeneste og deres Lære om gode Gjerninger og christeligt Levnet ere berørte, ender denne Afdeling med det Spørgsmaal: »hvad savner du mere i vor Lære? Dette have vi sagt om det, som her er Guds Ordinants, som ikke bør kaldes vor eller overtrædes af noget Menneske. Vi byde at holde det, for at vi derved kunne lyde vor Herre Jesus Christus, som har anordnet og befalet det, ham til Ære, os til Frelse«.

»Men den anden Ordinants her kan tillige siges at være vor, efterdi Noget i den vel kunde gudfrygtigen og fromt forandres, uagtet ogsaa den er Guds. Det er hvad vi anordne om Personer, Tid, Steder, Tal, Maade, horø, Besøg, Sammenkomst, Sang, Ceremonier etc., ikke (anordne vi det) uoverlagt eller med overtroisk Mening, men for den guddommelige Ordinants's Skyld, at den maa blive rettelig og sømmelig holdet. Thi alt Saadant maa tjene Guds Orden. Saa byde vi (mandamus) alle vore Undersaatter . . . at de modtage, holde, haandhæve hver paa sin Maade disse Guds og vore Ordinantser. Betænker i Eders Hjerter, at dersom de, der modstaae den Guds Anordning, som Sværdets Magt er, hente sig selv Dom og Fordømmelse, som Paulus siger, skulle de, som foragte eller modstaae Guds Anordning, vor Herres Jesu Christi Evangelium, træffes af en end større Fordømmelse . . . Og ikke heller vi skal lade Nogen have gjort det ustraffet, hvosomhelst der ubeføiet skulde modsætte sig disse vore Anordninger; det ville vi gøre efter den Magt, os af Gud er givet. Vor Herre J. C. bevare Eder i Evighed«¹⁾).

Samle vi disse Udtalelser af en Konge, der elskede og ærede Guds Ord og var nidkjær for evangelisk Sandhed og Oplysning, er det en aaben Erklæring, at han som en christelig Fyrste vil haandhæve baade Guds og Menneskers Anordning; han gaaer ud fra, som en given Forudsætning, at det nu er blevet ham og Alle vitterligt, hvad der er det sande Evangelium, og uagtet han i denne Henseende kunde have beraabt sig paa den eenstemmige Udtalelse af hele Folkets Repræsentanter paa Rigsdagen i Kjøbenhavn 1536, støtter han sig dog alene til det umiddelbare Vidnesbyrd, som Sandheden gav sig selv for hvert christent Menneskes Bevidsthed, og saaledes var det da ogsaa paa en Maade

¹⁾ Jeg har givet dette lange Udtog under Hensyn til Oversættelsen i den slesvig-holst. Ordinants, saa meget hellere som den danske Oversættelse i Udgaverne af Ordinantsen er saa uenlig og mangelfuld og ved uheldige Afdelinger end mere gjort uoverskuelig.

fornødent, naar han udfærdigede en Lov, der ogsaa skulde gjælde det endnu catholske Norge. Bugenhagen, som var vant til Reformationer efter Stadsraads og Smaafyrsters Villie, der fulgte Theologernes Raad, fandt ogsaa noksom Berettigelse for Kongen eller vel endog tvingende Pligt i denne hans christelige Erkjendelse af det rene Guds Ord, og der var kun det ene Spørgsmaal, som ikke ganske kunde afvises, Spørgsmaalet om Tid og Samstemning med den øvrige Christenhed. Nogle Maaneder tidligere havde Kongens Brev til Churfyrsten om Bugenhagen ladet formode, at han imødesaae Kirkeforsamlingen i Mantua som Christenhedens høieste Domstol med en vis Betænkelighed ¹⁾; men allerede Churfyrstens Svar havde strax gjort ham bekjendt med de tydske evangeliske Stænders fuldstændige Opgivelse af denne Foranstaltning ²⁾, og senere havde Bugenhagen kunnet hæve enhver Betænkelighed fra denne Side ved den absolute Sikkerhed, hvormed han vidste sig og Sine i Besiddelse af den eneste Sandhed. Dog udenfor Kongens Kreds var der Andre, som endnu forventede en endelig Ordning ved Kirkeforsamlingen, maaskee i Rigsraadet selv, i alt Fald blandt det Gamles Tilhængere, som Andreas Skowgaard, der reserverede Synodens høiere Ret; derfor behøvedes den udtrykkelige Forkastelse af al menneskelig Auctoritet ligeoverfor det, som nu var erkjendt for den ene utvivlsomme Sandhed. Som den, der selv havde tilegnet sig den og bøiede sig for den som dens Tjener, var det da, at Kongen befalede alt sit Folk at adlyde Guds Ordinants og, saalænge ingen Forandring deri vedtoges, ogsaa Kongens Ordinants som et kongeligt Mandat. Kongen stillede sig i Spidsen for Guds Tjenere i Landet, og som den, der havde Magten

¹⁾ Han bad nemlig om, at Churfyrsten vilde tillade ham at sende Bugenhagen som sin Gesandt til denne Kirkeforsamling. (S. ovenf. S. 99, Brevet af 17. April, som ogsaa findes i Müllers entd. Staatscab. IV, S. 336.)

²⁾ Smst. S. 337 fgg.

og tog Intelligentsen paa Raad, havde han nu ordnet Tjenesten og Kirkeforfatningen.

For denne Betragtning maatte Kirke-Ordinantsen være en almindelig Lov for alle hans Riger og Lande; denne Forestilling kommer ogsaa kjendelig tilsyne, idet Kongebrevet begynder og ender dermed, og Titlen betegner den saaledes. At Kongen forelagde den for Rigsraadet, strider ikke derimod, eftersom dette var en Art af Medregjerende, hvortil Intet svarede i Hertugdømmet eller (siden 1536) i i Norge; først dersom han havde forelagt den for en dansk Rigsdag, vilde det have betegnet den som indskrænket til Kongeriget. Tvertimod findes den forsynet med Underskrifter, som ere et factisk Beviis for dens almindelige Bestemmelse, dersom de høre Udstedelsen til.

Det er nemlig en Egenhed ved Christian den Tredies Kirke-Ordinants, som endog alene findes ved den latinske trykte Udgave, at den ender med et Anhang med Overskrift: »Subscribentes huic Ordinationi«, og der læses da Underskrift af 2 Deputerede af hvert Domcapitel i Kongeriget, 19 evangeliske Prædicanter fra samme, 1 Hofpræst og 6 Prædicanter af Hertugdømmet Slesvig. Hvad er Betydningen af den Række Navne? fra hvilket Tidspunct hidrøre disse Underskrifter? staae de i Forbindelse med Lovens endelige Udstedelse eller med Arbeidets Begyndelse? dette er Spørgsmaal, som ere meget vanskelige at besvare med Sikkerhed.

Det er den overleverede Anskuelse, at disse Navne betyde Forfatterne af Kirke-Ordinantsen og altsaa skulde som saadanne være overførte fra det første Udkast, der overgaves Kongen, paa det nu fuldendte Værk ¹⁾. Forsaavidt denne Forestilling gaaer ud fra de Underskrevnes Identitet med dem, som mødte i Begyndelsen af Aaret i Odense, kunde vel en ny Betænkelse synes at fremkomme ved den nu forefundne Fortegnelse over dem, der fra Konge-

¹⁾ See ovenfor, S. 29.

riget bleve indkaldte til hint Møde¹⁾, eftersom her findes to Kanniker fra Lund, medens hist kun var indkaldt een, og her mangler Dominicanerprovincialen Dr. Hans og den helsingborgske Præst Hr. Oluf (Bang ell. Biug)²⁾, medens en ny fyensk Præst Hr. Erasmus Vordin af Faaborg er kommen til³⁾; ogsaa er den ene Kannik fra Aarhus en anden end den indkaldte. Men disse Afvigelser ere dog ikke større, end at de vel kunne forklares af Tilfældigheder og ubekjendte Forhold, saaat de Mænd, som have underskrevet, ret vel kunde udgjøre den samme Forsamling, som blev indkaldt af Kongen fra Begyndelsen af. Men desto mere lider Forestillingen om Forfatterskabet ved det, som vi nu vide om Kirke-Ordinantsens Tilblivelse for en meget stor Deel gennem ganske andre Hænder end de først Indkaldtes; dersom disse endog kunde have skrevet deres Navne som Forfattere under Udkastet, saa kunde de dog aldrig i samme Betydning overføres paa det nu fuldendte Værk, som endog indeholdt Bugenhagens Ordinants for Kanniker og Munke. Desuden vilde Forfatteres Navne overhovedet ikke have nogen naturlig Plads efter en kongelig Lov. Men naar man seer nærmere til, vil man ogsaa finde, at disse Underskrifter selv ikke tyde paa noget Forfatterskab. Ved hvert Navn tilføies: subscribo; den Første, som underskrev, Erkedegnen Andreas Skowgaard fra Viborg, antydede Meningen end tydeligere ved: subscribo et accepto, og baade han og alle de andre Kanniker have gjort det nomine Capituli, nomine totius Capituli; men i eget og Andres Navn underskriver man ikke som Forfatter. Underskrifterne betegne altsaa en Vedtagelse af Documentets eller Lovens Indhold. Men naar skal denne tænkes at være foregaaet?

¹⁾ See ovenfor, S. 27.

²⁾ Jf. Cawallin, Lunds Stifts Herdaminnen, 3. D. S. 334.

³⁾ Han nævnes ogsaa i Faaborg 1540, Reg. dipl. 2, 30.

Ved Udstedelsen af den fuldendte Lov kunde det synes aldeles i den Tids Orden, at den Stand, for hvilken Loven skulde gjælde, vedtog den, før den udstedtes; her vare endog de store Stiftelser med politiske Rettigheder, som Domcapitlerne vedbleve at være, blandt dem, som skulde modtage Loven. Man kunde da formode, at Kongen anden Gang havde indkaldt en fuldstændig Kirkerepræsentation for at vedtage den nu fuldendte Kirkelov, ligesom han under den samme Herredag i Kjøbenhavn netop indkaldte Borgerstandens Deputerede til at bevilge Skat¹⁾. I saa Fald vare Afgivelserne fra Indkaldelsesbrevet til Odense let forklarlige; navnlig kunde Dominicanerprovincialen ikke indkaldes, eftersom Ordinantsen ophævede Tiggerordenerne. Der er imidlertid adskillige Ting, som vække Tvivl om, at en saadan Sammenkomst har fundet Sted, og disse Tvivlsgrunde ere saa vægtige, at jeg ikke tør fastholde denne min egen tidligere Mening, som jeg endnu i første Afdeling af denne Afhandling har udtalt. Først hersker en fuldkommen Taushed derom: Kongens Fortale berører det ikke, Bugenhagens Breve heller ikke²⁾; og i de Registranter, der lære os at kjende saa godt som Alt, hvad der blev skrevet paa Kongens Befaling, er intet Spor deraf. Dernæst vilde det være lidet stemmende med Kongens sædvanlige Handlemaade, om han havde ladet de slesvigske Præster eller Superintendenter møde i Kjøbenhavn for at underskrive endog paa en Herredag af det danske Rigsraad, ja det synes ligefrem at benægtes i Jørgen Boies Beretning, der ikke veed Andet, end at Kirkeordinantsen blev underskrevet i den første Samling i Haderslev³⁾. Fremdeles ere ogsaa den første

¹⁾ Registrant i D. Mag. 3. R. VI, 131 og 140.

²⁾ Han skrev under 4. Febr. 1538 til Vittenberg, at Ordinantsen var »antaget og stadfæstet af Kongen, Adelen og hele Riget» (Biblioth. Aarhus. pag. 50), og i denne Tankegang havde han neppe udeladt Domherrerne, dersom de særlig havde underskrevet.

³⁾ Ovenfor S. 34. 39, og fuldstændigere i Beretningen selv, som nu er trykt, ovenfor, S. 275.

Underskrevnes Ord: »accepto prædictos articulos«, mindre passende under den fuldendte kongelige Lov, og de Øvriges »subscribo« antyder ogsaa mere en subjectiv Enighed end Underkastelse under Loven. Endelig betegner En af de Underskrevne sig saaledes, som han vanskelig kunde i Sommeren 1537: Olaus Chrysostomus skriver sig: *politioris literaturæ Malmogiæ professor*; men det er nu oplyst, at han efter Indkaldelsen til Odense-Mødet ikke mere vendte tilbage til sit Embede i Malmøe, men blev i Kjøbenhavn for at indtræde i det reformerede Universitets Tjeneste¹⁾: han kunde derfor neppe have underskrevet sig som Professor i Malmøe, dersom disse Underskrifter skulde være givne i August 1537, men vel paa det tidligere Møde i Begyndelsen af Aaret.

Som Følge heraf maa man vistnok opgive den ovenfor S. 28 antagne Forestilling, at Kongen skulde have anden Gang indkaldt en Kirkerepræsentation og navnlig til at vedtage den færdige Lov. Men da opstaaer Spørgsmaalet, fra hvilken Tid da disse Underskrifter datere sig, og med hvad Ret og Betydning de ere gjentagne i den færdige latinske Ordinants. De finde deres naturlige Plads ved Slutningen af de Forhandlinger, som begyndte ved Mødet i Odense, og hvorledes vi saa tænke os Arbeidet udført paa dette Møde eller i dets Navn, saa synes det at have sin Rigtighed, hvad Jørgen Boie beretter, at de Indkaldte underskreve Resultatet af Arbeidet, altsaa det latinske Udkast, formodentlig, som han siger, i Haderslev²⁾, dog ikke som Forfattere, men som de, der tiltraadte det endelige Ord-

¹⁾ I Sonnenstein Wendts Afhandl. om Reformatorerne i Malmøe, i dette Tidsskr., ovenf. S. 206 og 7. Naar det der yttres som en Formodning, at han i Kjøbenhavn »syslede med Ordinantsen«, er det saare rimeligt, og vi have derved faaet et Navn flere at nævne blandt de danske Reformatorer, som vi ovenfor (S. 100 og 101) have troet at kunne spore i Lov-Ændringer og Lovforslag, som bleve til i Kjøbenhavn før Bughagens Ankomst.

²⁾ See ovenfor, S. 275.

ningsforslag, som blev Mødets Resultat. Her kunde da den første Prælat, som underskrev, Erkedegnen af Viborg, med Føie sige »disse Artikler« og tillige forklare sin Tiltrædelse dels ved den Reservation, han gjorde, »salvo jure cujus-cunque Deum timentis«, dels ved den Appel, han nedlægger, til en almindelig Kirkeforsamlings eventuelle bedre Kirkeordning. De Øvrige kunde under det simple »subscribo« skjule meget forskellige Stemninger, ligesom den blotte Erkendelse, at det var Forhandlingens Resultat, som de ikke kunde modsætte sig, til det levende Bifald, hvormed de Evangeliske tegnede sig. Kun Een sees at have nægtet Underskrift, ifald han overhovedet har givet Møde, Dominicanerprovincialen, og da Udkastet androg paa et Forbud mod Tiggermunkenes Væsen, kunde han ikke vel Andet¹).

Men naar disse Underskrifter saaledes egentlig tilhørte det oprindelige latinske Udkast, skulde de kun synes at have Betydning for dette og ikke at vedkomme den færdige Lov. Man seer ogsaa, at de betragtedes saaledes i de følgende Tider, naar Kirke-Ordinantsen udgik i Landssprogene, thi de udelodes i den danske som i den plattyske Ordinants. Men i denne latinske lod man dem staae, formodentlig i den Tanke, at det styrkede den kongelige Lovs moralske Betydning, naar det saaes, at de kirkelige og aandelige Autoriteter erkjendte Lovens Indhold; vistnok tillod man sig derved at underlægge dem en videre Betydning, end de havde havt, forsaavidt som de nu hensattes under en meget forøget og tildeels forandret Kirkelov; men man tog det ikke nøie med Former, og kunde da ogsaa finde en Ret-

¹) Ved denne Opfattelse af Underskrifterne, hvortil senere Forskning og senere fremkomne Data have ført mig, vil saaledes Adskilligt forandre sig i den Fremstilling af Udarbejdelsen af Udkastet, der er givet i denne Afhandlings Begyndelse (S. 29—39); det bliver rimeligst, at Udkastet blev forfattet i Forsamlingen, saaat Domherrerne maatte afgive uvirksomme Tilskuere, at Forsamlingen blev forlagt fra Odense til Haderslev, og at alle dens Medlemmer der gavedes deres Underskrifter paa Udkastet, saaledes som de nu findes.

færdiggjørelse deri, at det, som havde Betydning for Tro og Lære, var endnu uforandret det Samme, og det Nye var væsentlig kun hvad man almindelig tilkjendte Kongen Ret til at byde og ordne, saaat man temmelig sikkert kunde forudsætte, at de, som engang havde underskrevet Udkastet, ikke vilde undslaae sig for at gjentage Underskriften under den hele Lov, dersom det fordredes af dem. Derfor kunde man, rigtignok ikke med den fuldeste Correcthed, opføre deres Navne som »subscribentes huic Ordinationi«, men vel betragte de engang givne Underskrifter som væsentlig gjældende endnu.

Disse Underskrifters Optagelse har imidlertid for os ogsaa den Betydning, at de vidne om, at man fastholdt Kirkelovens almindelige Bestemmelse for alle Kongens Riger og Lande, som ogsaa Titlen udtaler; thi de slesvigske Theologers Navne ere ei mindre gjentagne end Kongerigets Repræsentanters. Da der ikke paa sit Sted ved Udkastets Historie, blev handlet om dem, skal jeg her indskyde følgende Oplysninger. Den Første var den theologiske Videnskabs Repræsentant, Lector ved Haderslev Præsteskole. De fire Kjøbstadpræster i de 4 Hovedstæder skrev sig pastores; en femte, Georg Winther, som mulig var Hofpræst¹⁾, skrev sig concionator, som alle de evangeliske Prædicanter fra Kongeriget, der skreve sig ecclesiastes, prædicator eller concionator. Mellem begge Afdelinger staaer Navnet Johannes Albertes uden nærmere Bestemmelse, og først i den seneste Tid har man opdaget, hvem han var. Det er nu oplyst, at han var Hofpræst hos Frederik den Første og Christian den Tredie, en høit anseet og betroet Mand, der blev brugt til mangt et betydeligt Hverv i Reformationstiden²⁾, saaat vi i ham udentvivl lære at kjende ikke blot en vigtig Medarbejder ved de første Arbejder,

¹⁾ Zwerg, Sj. Cleresie. S. 439.

²⁾ H. F. Rørdam, Bidrag til den danske Reformationshistorie, ovenfor i dette Tidsskr. S. 290.

men rimeligviis ogsaa en af de »Raadgivere, lærde Mænd og Prædicanter ved Hoffet«, som Kongen betjente sig af i den sidste Tid til at fuldende Arbeidet i Kjøbenhavn, hvortil Albertsen i Sommeren 1537 ledsagede Kongen¹⁾.

I Underskrifternes Indhold er kun den viborgske Erke-
degns Reservationer at omtale: begge turde have øvet en
vis Indflydelse paa det Kongebrev, hvormed Ordinantsen
blev udstedt, og den ene vedblev længere at finde Medhold
i videre Kredse. Han skrev: salvo jure cujuscunque Deum
timentis subscribo; han vilde ved Siden af den nye Lov
forbeholde Religionsfrihed for enhver gudfrygtig Samvittig-
hed. Det er som et Svar herpaa, naar Bugenhagen i
Kongebrevet udvikler, hvorledes enhver sand Christen maatte
finde Alt, hvad han kunde ønske, i denne Guds og Kongens
Ordinants, saaat slig Reservation var uforuden. Ved den
anden Reservation betegnede Erkedeggen sin Godkjendelse
af denne Kirkelov som midlertidig, indtil en almindelig
Synode maatte fastsætte noget Bedre. Imod dette Punct
retter Bugenhagen en stærk Polemik fra flere Sider og
stræber at bevise, at man ikke bør afvente en fremtidig
Afgjørelse, naar man har Guds Bud for sig. Ved denne
Leilighed falder der de mærkelige Ord, at hvad Kirkefor-
samlingerne burde gjøre, nemlig fordømme Vildfarelser og
Menneskepaafund og byde at prædike Evangelium og rettelig
forvalte Sacramenterne, det »gjøre nu vi i dette vort Con-
cilium og Ordinants«²⁾. Man kunde forstaae disse Ord
som en Hentydning til den Forsamling til Ordinantsens

¹⁾ Saaledes berigtiges hvad ovenfor S. 100 er yttret om, at Kongen
kun havde Hr. Henrik med sig, og Johan Albertsen bliver at
tilføie til de Mænd, som omtales omkring Kongen S. 43 og 100: naar
man læser Ordene om Kirke-Ordinantsen i Universitetsfundatsen, at
Kongen betjente sig af »lærde Mænds og Prædicanters Raad, som
vare hos ham i Riget og ved Hoffet«, er det sidste Ord ligesom
en directe Henviisning til den ansete Hofpræst.

²⁾ Krag, I. I. p. 30, og Udg. 1640 Bl. 7.

Vedtagelse, som vi ovenfor have fundet uantagelig; thi at forstaae dem om den første Forsamling i Odense, 8 Maaneder tidligere og længe før Bugenhagens Ankomst, gaaer ikke vel an, naar han lader Kongen sige: »ut nunc nos facimus hoc concilio nostro«. Snarest maae de derfor tages for et halv spøgende Udtryk for den Tanke, at Kongen har Kirkeforsamling nok i sine Raadgivere, idet hans Ordinants beviser sig som den bedste Kirkeforsamlings Lov ved sit Indhold. Imidlertid skulle vi nedenfor see, at Erkeedegnens Henviisning til Synoden ogsaa mødte Kongen paa hans Reformationsvei fra en anden Side.

Men naar vi betragte disse Underskrifters Optagelse i den latinske Ordinants som et Vidnesbyrd om dens almindelige Bestemmelse, aflagt i samme Øieblik som den ved Kongebrevet blev til Lov, maae vi ved Siden deraf ikke fortie et andet Træk i selve Kongebrevet, som peger i den modsatte Retning. Der er nemlig gjort en Tilføielse til Kongens Underskrift, som, hvis den ikke er et uvilkaarligt Udbrud af en glad Stemning, drager Tanken tilbage til Kongeriget; der dateres nemlig: »die 2. Septembris, qua die ordinati sunt dioecesium superintendentes« — som om Loven kun gjaldt de Dioceser, som derved fik Biskopper, eller som om disse Biskopper vare alle dem, om hvilke der var sagt, at ethvert Stift skal have sin Biskop. Det var kun Kongerigets 7 Biskopper, der indviedes den 2. September¹⁾; i det Høieste var een norsk Biskop med, ingen slesvigsk. En saadan Uklarhed fulgte det fuldbragte Værk over i dets sidste Stadier; thi Ordinantsens Historie er ikke sluttet med den latinske Ordinants's Udstedelse af Kongen.

¹⁾ B. Münter, symbolæ ad Bugenh. in Dan. comm. p. 50.